

इयत्ता-आठवी-पाठ्यक्रम

विद्यार्थ्यांनी स्वप्रयत्नांतून पुढील उद्दिष्टे साध्य करावीत यासाठी चेतक आणि पोषक वातावरण निर्माण करणे-

१. विविध ठिकाणी ऐकलेल्या सूचनांचे सादरीकरण करणे.
२. आवडलेली गोष्ट सांगणे.
३. घटना, चित्रे यांचे स्वतःच्या शब्दांत वर्णन करणे.
४. परिचित विषयावर मुद्देसूद व सुसंगत भाषण करणे.
५. ऐकलेल्या, वाचलेल्या मजकुरातील तपशीलांवर विचारलेल्या प्रश्नांची तोंडी उत्तरे देणे.
६. सुमारे १२०० शब्दांची श्रवणशब्दसंपत्ती, ५०० शब्दांची भाषणशब्दसंपत्ती आणि १४० शब्दांची वाचनशब्दसंपत्ती विकसित करणे.
७. एका मिनिटाला सुमारे ४५ शब्द या गतीने मूकवाचन करण्याचा सराव करणे.
८. स्वतःचे अनुभव, कल्पना, भावना आणि विचार सहा-आठ वाक्यांत लिहिणे.
९. ऐकलेल्या, वाचलेल्या मजकुरातील तपशीलांवर विचारलेल्या प्रश्नांची लेखी उत्तरे देणे.
१०. गप्पा, संवाद, भाषणे, वाचन यासारख्या उपक्रमांत उत्साहाने सहभागी होऊन श्रवण, भाषण तसेच वाचन शब्दसंपत्तीत वाढ करणे.
११. सामाजिक समस्यांबाबत आपली जबाबदारी समजणे.
१२. सातत्याने नवीन शब्द गोळा करणे आणि त्यांची अर्थासह 'आमचा शब्दसंग्रह' विकसित करण्यासाठी नोंद करणे. तसेच गटात काम करताना सहकार्य वृत्ती जोपासणे.
१३. आवडलेल्या कथा, कविता व विनोद घरी व परिसरात सादर करणे.

इयत्ता ८ वी - पाठ्यक्रम
अध्ययनक्षेत्र - वर्ग, शाळा आणि समाज येथील भाषिक आंतरक्रिया

भाषिक संबोधांची काही उदाहरणे	सुलभकांच्या (पालक, शिक्षक, मित्र) कृतींची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांच्या कृतींची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांमधील संभाव्य बदलांची काही उदाहरणे			मूल्यमापनाच्या पद्धती, तंत्रे व साधने यांची काही उदाहरणे
			बोधात्मक	भावात्मक	कौशल्यात्मक	
सूचना	रेल्वे स्थानक, बस स्थानक, शासकीय इमारती, सार्वजनिक बाग, शालेय परिसर या ठिकाणी दिल्या जाणाऱ्या सूचना (श्राव्य - लिखित) गोळा करावयास सांगणे. सूचना देण्याच्या पद्धती, सूचनांतील आशय याविषयी प्रश्नोत्तरे घेणे.	विविध ठिकाणी ऐकलेल्या वा, तेथून लिहून आणलेल्या सूचना गटात सादर करणे. सूचना कोठे दिली, का दिली, काय दिली, कशी दिली, इ. विषयी गटात प्रश्नोत्तरे घेणे.	विविध सूचना देण्यामागचे हेतू लक्षात येतात.	गरजेनुसार आवश्यक सूचना तयार करतात.	उपक्रम प्रकल्प	
कथा	पाठ्यपुस्तकातील तसेच पुरवणी वाचन	कथेचा विषय सांगणे. कथेतील घटना, मुख्य पात्रे,	घटनांमधील कार्यकारणभाव समजतात.	कथेतील पात्रांच्या भावनांशी समरस होतात.	विविध कथा आवडीने वाचतात, वर्गात वाचून दाखवितात.	तोंडी काम (कथावाचन)

भाषिक संबोधांची काही उदाहरणे	सुलभकांच्या (पालक, शिक्षक, मित्र) कृतीची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांच्या कृतीची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांमधील संभाव्य बदलांची काही उदाहरणे			मूल्यमापनाच्या पद्धती, तंत्रे व साधने यांची काही उदाहरणे
			बोधात्मक	भावात्मक	कौशल्यात्मक	
	साहित्यातील कथा वाचण्यास सांगणे. त्यातील तपशिलांवर प्रश्न विचारणे.	त्यांचे वागणे, बोलणे यासंबंधीचे तपशील सांगणे. कथा का आवडली ते सांगणे.			कथांवर विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे सांगतात.	तोंडी चाचणी
कविता	कविता वाचून आशय आणि कल्पना समजून सांगणे. आकलनावर प्रश्न विचारणे. कवीच्या कल्पना स्वतःच्या शब्दांत मांडण्यास प्रोत्साहन देणे.	कविता लक्षपूर्वक वाचणे. कवितेतील आशयावर, विचारलेल्या प्रश्नांची उत्तरे देणे. कवीच्या कल्पना आपल्या शब्दांत मांडणे.	कवी वर्णन करित असलेली वस्तुस्थिती आणि त्यावरील कल्पना यांचा संबंध लक्षात येतो.	कवीच्या नव-नवीन कल्पनांचा आस्वाद घेतात.	स्वतःला सुचलेल्या कल्पना मित्रांना सांगतात.	तोंडी काम
प्रकटवाचन	उताऱ्याचे प्रकटवाचन करताना कोणकोणत्या	शिक्षक / शिक्षिकांच्या सूचना आणि त्यांनी दिलेली उदाहरणे	-	वाचनाचा आनंद घेतात.	पाठ्य व पाठ्येतर साहित्याचे स्पष्ट व अचूक प्रकटवाचन करतात.	तोंडी चाचणी (प्रकटवाचन)

भाषिक संबोधांची काही उदाहरणे	सुलभकांच्या (पालक, शिक्षक, मित्र) कृतींची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांच्या कृतींची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांमधील संभाव्य बदलांची काही उदाहरणे			मूल्यमापनाच्या पद्धती, तंत्रे व साधने यांची काही उदाहरणे
			बोधदात्मक	भावात्मक	कौशल्यात्मक	
सादरीकरण	<p>भागाकडे विशेष लक्ष द्यावयाचे ते सोदाहरण स्पष्ट करणे. विद्यार्थ्यांचे प्रकटवाचन ऐकणे. चांगले वाचन करणाऱ्यांचे विशेष इतरांच्या लक्षात आणून देणे.</p>	<p>समजून घेणे. स्वतः तसे वाचण्याचा प्रयत्न करणे. चांगले प्रकटवाचन करणाऱ्यांच्या विशेषांचे अनुकरण करणे.</p>	<p>आवाजातील चढउतार, हावभाव यांनुसार सादरीकरणाची जाणीव होते.</p>	<p>कथा, विनोद, सांगण्याचा आनंद घेतात.</p>	<p>घरातील माणसांचे कथा, विनोद सांगून मनोरंजन करतात.</p>	<p>तोंडीकाम (कथा, विनोद)</p>
	<p>परिचित सोप्या कथा, विनोद सांगणे, वाचून दाखविणे. काही संग्रह पुरविणे. त्यातून आवडीनुसार एखादी कथा, कविता, विनोद सादर करण्यास सांगणे.</p>	<p>लक्षपूर्वक, एकाग्रतेने ऐकणे. आपली आवड-नावड सांगणे. संग्रहातून आवडीची कथा, कविता, विनोद सादर करणे.</p>				

भाषिक संबोधांची काही उदाहरणे	सुलभकांच्या (पालक, शिक्षक, मित्र) कृतीची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांच्या कृतीची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांमधील संभाव्य बदलांची काही उदाहरणे			मूल्यमापनाच्या पद्धती, तंत्रे व साधने यांची काही उदाहरणे
			बोधदात्मक	भावात्मक	कौशल्यात्मक	
श्रुतलेखन	परिचित मजकूर स्पष्ट मोठ्याने वाचून दाखविणे. एखाद्या विद्यार्थ्यास परिच्छेदाचे, मजकुराचे वाचन करण्यास सांगणे व इतरांनी लेखन करणे.	ऐकलेल्या मजकुराचे अचूक लेखन करणे. लेखनात विरामचिन्हांचा वापर करणे. लिहिलेला मजकूर परत वाचणे, समजून घेणे.	अक्षरावयवांची दिशा, वळण, लांबी इ. बोधाचे दृढीकरण होते.	नवीन कौशल्य आत्मसात केल्याचा आत्मविश्वास वाढतो.	अपरिचित मजकुराचे श्रुतलेखन करतात.	लेखी चाचणी (श्रुतलेखन)
वर्णन (चित्रमालिका)	चित्रांच्या मालिका विद्यार्थ्यांना दाखविणे. चित्रांबद्दल प्रश्न विचारून माहिती काढून घेणे. वर्णन करून घेणे. वर्णनाच्या आधारे गोष्ट तयार करणे.	चित्रमालिकेतील चित्रांचा क्रम लावणे. चित्रांचे वर्णन करणे. गोष्ट तयार करण्यात सहभाग घेणे.	चित्रांचा क्रम जुळविण्याचे आकलन होते.	चित्रमालिकेतील घटना, प्रसंग, पात्र यांच्याशी एकरूप होतात.	चित्रमालिकेचे वर्णन सहजतेने करतात.	तोंडीकाम (वर्णन)

भाषिक संबोधांची काही उदाहरणे	सुलभकांच्या (पालक, शिक्षक, मित्र) कृतींची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांच्या कृतींची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांमधील संभाव्य बदलांची काही उदाहरणे			मूल्यमापनाच्या पद्धती, तंत्रे व साधने यांची काही उदाहरणे
			बोधदात्मक	भावात्मक	कौशल्यात्मक	
म्हणी व वाकप्रचार	म्हणीवर आधारित गोष्ट सांगणे. प्रसंग निर्मितीद्वारे वाकप्रचारांचा परिचय करून देणे.	म्हणीमधील लपलेला आशय लक्षात घेणे. बोलताना योग्य तेथे वाकप्रचारांचा वापर करणे.	अर्थबोध होतो.	गोष्टीतील आनंद घेतात.	म्हणीवर आधारित गोष्टी सांगतात.	तोंडीकाम (गोष्टी सांगणे)
आमचा शब्दसंग्रह	मुलांना शब्द लिहिण्यासाठी प्रवृत्त करणे.	आवडीचे शब्द लिहून त्यापुढे शब्दाची जात लिहिणे व अर्थ शोधून लिहिण्याचा प्रयत्न करणे.	शब्दसंग्रहात वाढ होते.	संग्रह केल्याचा आनंद होतो.	वेगवेगळ्या शब्दांचे अर्थ साहिल्यातून शोधतात. आमचा शब्दसंग्रहासाठी यादी तयार करतात.	लेखी काम (शब्दलेखन)
अध्ययन क्षेत्र - भाषेच्या नियम व्यवस्थेचा परिचय						
सर्वनाम	दोन उतारे वाचण्यासाठी देणे. उतारा पहिला - यात प्रत्येक वाक्यात कृत्याचे नाव असेल.	दोन्ही उतारे लक्षपूर्वक वाचणे.	दोन्ही उताऱ्यांतील फरक लक्षात येतो.	नवीन ज्ञानामुळे आनंद होतो.	दिलेल्या उताऱ्यांतील नामे आणि सर्वनामे शोधून लिहितात.	लेखी चाचणी (शब्दलेखन)

भाषिक संबोधांची काही उदाहरणे	सुलभकांच्या (पालक, शिक्षक, मित्र) कृतींची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांच्या कृतींची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांमधील संभाव्य बदलांची काही उदाहरणे			मूल्यमापनाच्या पद्धती, तंत्रे व साधने यांची काही उदाहरणे
			बोधोत्पत्ती	भावोत्पत्ती	कौशल्योत्पत्ती	
	उतारा दुसरा - यातील पहिल्या व पाचव्या किंवा सहाव्या वाक्यात त्याचे नाव असेल, इतर वाक्यांत नावांपेवजी सर्वनामांची इष्ट ती रूपे असतील. यापैकी कोणता उतारा नेहमीच्या बोलण्यासारखा वाटतो ते काढून घेणे. पहिला उतारा तसा वाटत नाही, याचे कारण विचारणे. सर्वनामाचे कार्य स्पष्ट करून त्याचे नाव सांगणे.	दुसरा उतारा नेहमीच्या बोलण्यासारखा का वाटतो, ते स्पष्ट करणे आणि पहिला तसा का वाटत नाही याचे कारण सांगणे.	दुसरा उतारा नेहमीच्या बोलण्यासारखा का वाटतो, ते लक्षात येते.			

भाषिक संबोधांची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांच्या सुलभकांच्या (पालक, शिक्षक, मित्र) कृतींची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांच्या कृतींची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांमधील संभाव्य बदलांची काही उदाहरणे	मूल्यमापनाच्या पद्धती, तंत्रे व साधने यांची काही उदाहरणे
	विशेषण	उतारा वाचून त्यातील नामे शोधण्यास सांगणे. नामांबद्दल विशेष माहिती देणारे शब्द शोधण्यास सांगणे. त्यांनी दिलेली विशेष माहिती कशासंबंधी आहे, ते शोधून काढण्यास सांगणे. विशेषणाची कार्ये सांगणे.	उतारा काळजीपूर्वक वाचून त्यातील नामे शोधून लिहिणे. नामांबद्दल विशेष माहिती देणारे शब्द शोधून सांगणे. नामांबद्दल कोणती विशेष माहिती सांगितली ते स्पष्ट करणे.	प्रकल्प
काळ	खेळासाठी द्यावयाच्या सूचना देणे. "तुम्ही आता जे काही करता आहात त्याबद्दल एक वाक्य लिहा.	सूचनांनुसार कृती करणे.	स्वकृतीचे निरीक्षण करतात.	तोंडी काम, स्वाध्याय
			नामाबद्दल सांगितल्या गेलेल्या विशेष माहितीचे आकलन होते.	दिलेल्या नव्या उताऱ्यातील नामे आणि विशेषणे यांची यादी लिहितात.
			नवीन ज्ञानाचा आनंद होतो.	
			नामाबद्दल सांगितल्या गेलेल्या विशेष माहितीचे आकलन होते.	
			स्वकृतीचे निरीक्षण करतात.	रिकाम्या जागी योग्य क्रियापदांची निवड करून वाक्ये लिहितात.
			सूचनांनुसार कृती करणे.	
			खेळासाठी द्यावयाच्या सूचना देणे. "तुम्ही आता जे काही करता आहात त्याबद्दल एक वाक्य लिहा.	

भाषिक संबोधांची काही उदाहरणे	सुलभकांच्या (पालक, शिक्षक, मित्र) कृतींची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांच्या कृतींची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांमधील संभाव्य बदलांची काही उदाहरणे			मूल्यमापनाच्या पद्धती, तंत्रे व साधने यांची काही उदाहरणे
			बोधदात्मक	भावात्मक	कौशल्यात्मक	
	आता काल याच वेळी काय करीत होतात त्याबद्दल एक वाक्य लिहा. आता उद्या याच वेळी काय करीत असाल त्याबद्दल एक वाक्य लिहा. आता तीनही वाक्यांतील क्रियापदांचे निरीक्षण करून काय लक्षात येते ते सांगा."	निरीक्षण करून क्रियापदांच्या रूपात पडलेला फरक स्पष्ट करणे. उत्तर देणे- कृती किंवा क्रिया केव्हा घडली त्याचा बोध होतो.	घडलेल्या कृतीचे स्मरण करतात. घडू शकणाऱ्या कृतीची कल्पना करतात.		दिलेल्या वाक्यातील क्रियापदांच्या रूपांवरून क्रिया कोणत्या काळात घडली ते लिहितात.	
	प्रश्न विचारणे- क्रियापदांच्या बदललेल्या रूपांवरून आपणाला कशाचा बोध होतो?					

भाषिक संबोधांची काही उदाहरणे	सुलभकांच्या (पालक, शिक्षक, मित्र) कृतीची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांच्या कृतीची काही उदाहरणे	विद्यार्थ्यांमधील संभाव्य बदलांची काही उदाहरणे			मूल्यमापनाच्या पद्धती, तंत्रे व साधने यांची काही उदाहरणे
			बोधदात्मक	भावात्मक	कौशल्यात्मक	
	अचूक उतराला प्रोत्साहन देणे- बरोबर, केव्हा म्हणजेच कोणत्या काळात आज (वर्तमानकाळ), काल (भूतकाळ), उद्या (भविष्यकाळ). मग यावरून क्रियापदांची रूपे आणि क्रिया घडण्याचा काळ याबद्दल काय विधान करता येईल?					

परिशिष्ट - (अ) - उद्दिष्टांचा तुलनात्मक तक्ता -

क्षमता क्षेत्र	इयत्ता पहिली	इयत्ता दुसरी	इयत्ता तिसरी	इयत्ता चौथी	इयत्ता पाचवी	इयत्ता सहावी	इयत्ता सातवी	इयत्ता आठवी
१ श्रवण - भाषण	१. सूचना ऐकून व ओळखून कुती करणे. २. योग्य उच्चारंसाह गाणी समूहात व म्हणणे. ३. चित्रांच्या साहाय्याने गोष्ट सांगणे.	→ १. गाणी समूहात व एकट्याने म्हणणे. २. चित्र मालिकेच्या साहाय्याने गोष्ट सांगणे.	- १. सुचविलेल्या विषयावरील गाणी म्हणणे. दररोजचा वार व दिनांक सांगणे.	-	-	१ सलग सूचना ऐकून त्यानुसार कुती करणे. २ गाणी, कविता एकट्याने आणि समूहात तालासुरात म्हणणे. ३ ऐकून आवडलेल्या गोष्टी सांगणे.	१ सार्वजनिक ठिकाणी दिलेल्या श्राव्य सूचना समजणे. २ गाणी व कवितांमधील आशय आणि कवीने केलेल्या कल्पना सांगणे. ३ पाठ्य व पुरवणी वाचन साहित्यातील, कथांमधील आणि नाटकांतील घटनांचा क्रम व त्यामागील कारणे सांगणे.	१ विविध ठिकाणी ऐकलेल्या सूचनांचे सादरीकरण करणे. २ आवडलेली गोष्ट सांगणे. • घटना, चित्रे यांचे स्वतःच्या शब्दांत वर्णन करणे.

क्षमता क्षेत्र	इयत्ता पहिली	इयत्ता दुसरी	इयत्ता तिसरी	इयत्ता चौथी	इयत्ता पाचवी	इयत्ता सहावी	इयत्ता सातवी	इयत्ता आठवी
	५. स्वतः- बद्दल व कुटुंबियांबद्दल माहिती सांगणे.	४ वस्तू पशू, पक्षी, चित्रे इ. बद्दल माहिती सांगणे. ● शाळेबद्दल, गावातील/ शहरातील ठिकाणांबद्दल माहिती सांगणे. ५ आवडते खेळ- खेळणी, वाहने अन्य वस्तू यांच्याबद्दल मित्रांशी गप्पा मारणे.	-	-	-	-	-	-
	६ ध्वनी- भेद लक्षात घेऊन उच्चारण करणे.	-	-	१. परिचित शब्दांच्या साहाय्याने तोंडी वाक्ये तयार करणे.	-	-	-	-
					१ शाळेतील अनुभव घरातील आणि परिसरातील व्यक्तींपुढे प्रात्यक्षिकांसह सादर करणे.	-	-	३. परिचित विषयावर मुद्देसूर व सुसंगत भाषण करणे. ४. ऐकलेल्या, वाचलेल्या मजकुरातील तपशिलांवर विचारलेल्या प्रश्नांची तोंडी उत्तरे देणे.

प्रा. शि. अभ्यासक्रम २०१२ : भाषा भाग - २ : इयत्ता १ ली ते ८ वी : मराठी (द्वितीय भाषा) : ८८

क्षमता क्षेत्र	इयत्ता पहिली	इयत्ता दुसरी	इयत्ता तिसरी	इयत्ता चौथी	इयत्ता पाचवी	इयत्ता सहावी	इयत्ता सातवी	इयत्ता आठवी
२ वाचन	१. सुमारे २५ दृक् शब्दांची वाचन शब्दसंपत्ती विकसित करणे.	१. सुमारे ५० दृक् शब्दांची वाचन शब्दसंपत्ती विकसित करणे. २. सूचना वाचून सूचनेनुसार कृती करणे.	१. सुमारे ७० शब्दांची दृक् शब्दसंपत्ती विकसित होणे. २. चित्र- शब्दपट्ट्या ओळखणे. ● चित्रांशियाय शब्द पट्ट्या ओळखणे. ३. परिचित शब्दांच्या आद्य वा अंत्याक्षरावरून स्वरचिन्हांचा परिचय करून घेणे. ४. उच्चार साम्यावरून मुळाक्षरांची पारंपरिक रचना विकसित करणे.	१. सुमारे ८० शब्दांची दृक् शब्दसंपत्ती विकसित करणे. २. परिचित अक्षरे व स्वरचिन्हे यांच्या साहाय्याने बनविलेले शब्द वाचणे. ३. परिचित शब्दांच्या साहाय्याने तयार केलेली वाक्यकाडे वाचणे. ४ दृक् शब्दांच्या साहाय्याने तयार केलेले अनुभव तक्ते वाचणे.	१. सुमारे ९० शब्दांची दृक् वाचन शब्दसंपत्ती विकसितकरणे. २. स्पष्ट शब्दोच्चारसह समजून प्रकटवाचन करणे.	१. सुमारे १०० शब्दांची वाचन शब्दसंपत्ती विकसित करणे.	१. सुमारे १२० शब्दांची वाचन शब्दसंपत्ती विकसितकरणे. २. अचूक स्पष्ट शब्दोच्चार तसेच विरामचिन्हे लक्षात घेऊन प्रकटवाचन करणे.	१. सुमारे १४० शब्दांची वाचन शब्दसंपत्ती विकसित करणे.

क्षमता क्षेत्र	इयत्ता पहिली	इयत्ता दुसरी	इयत्ता तिसरी	इयत्ता चौथी	इयत्ता पाचवी	इयत्ता सहावी	इयत्ता सातवी	इयत्ता आठवी
३ लेखन					१. रेषेची लांबी, दिशा आणि वळणे लक्षात घेऊन शब्द लेखन करण्याचा सराव करणे.	१. विराम - चिन्हांसह अचूक अनुलेखन व शुतलेखन करणे. २. स्वतःचे अनुभव आणि कल्पना दोन-चार वाक्यांत प्रकट करणे.	१. परिचित मजकुराचे अनुलेखन व शुतलेखन करणे. २. स्वतःचे अनुभव कल्पना, भावना व विचार चार-सहा वाक्यात प्रकट करणे.	१. स्वतःचे अनुभव कल्पना, भावना आणि विचार सहा-आठ वाक्यांत प्रकट करणे. २. ऐकलेल्या, वाचलेल्या मजकुरातील तपशिलांवर विचारलेल्या प्रश्नांची लेखी उत्तरे देणे.

क्षमता क्षेत्र	इयत्ता पहिली	इयत्ता दुसरी	इयत्ता तिसरी	इयत्ता चौथी	इयत्ता पाचवी	इयत्ता सहावी	इयत्ता सातवी	इयत्ता आठवी
४. नियम आकलन						१. वाक्यातील नामांचे लिंग व वचन ओळखणे.	१. नाम, सर्वनाम, विशेषण आणि क्रियापद या शब्दांच्याजातींची वैशिष्ट्ये ओळखून त्यांचा उपयोग करणे.	
५. शब्दसंग्रहण	१. सुमारे ५०० शब्दांची श्रवण शब्दसंपत्ती विकसित करणे.	१. सुमारे ६०० शब्दांची श्रवण शब्दसंपत्ती विकसित करणे.	१. सुमारे ७०० शब्दांची श्रवण शब्दसंपत्ती विकसित करणे.	१. सुमारे ८०० शब्दांची श्रवण शब्दसंपत्ती विकसित करणे.	१. सुमारे ९०० शब्दांची श्रवण शब्दसंपत्ती विकसित करणे.	१. सुमारे १००० शब्दांची श्रवण शब्दसंपत्ती, विकसित करणे.	१. सुमारे ११०० शब्दांची श्रवण शब्दसंपत्ती विकसित करणे.	१. सुमारे १२०० शब्दांची श्रवण शब्दसंपत्ती विकसित करणे.
	२. सुमारे १५० शब्दांची भाषण शब्द संपत्ती विकसित करणे.	२. सुमारे २०० शब्दांची भाषण शब्द संपत्ती विकसित करणे.	२. सुमारे २५० शब्दांची भाषण शब्द संपत्ती विकसित करणे.	२. सुमारे ३०० शब्दांची भाषण शब्द संपत्ती विकसितकरणे.	२. सुमारे ३५० शब्दांची भाषण शब्द संपत्ती विकसितकरणे.	४०० शब्दांची भाषण शब्दसंपत्ती विकसित करणे.	२. सुमारे ४५० शब्दांची भाषण शब्द संपत्ती विकसितकरणे.	२. सुमारे ५०० शब्दांची भाषण शब्द संपत्ती विकसितकरणे.

क्षमता क्षेत्र	इयत्ता पहिली	इयत्ता दुसरी	इयत्ता तिसरी	इयत्ता चौथी	इयत्ता पाचवी	इयत्ता सहावी	इयत्ता सातवी	इयत्ता आठवी
६. संवेदन- शीलता				३. परिचित अक्षरे व स्वरचिन्हे यांच्या साहाय्याने नवे शब्द बनविणे.	३. श्रवण, भाषण तसेच वाचन शब्द संपत्तीचा संग्रह करणे.	१. साहित्यातील वर्णन केलेल्या समस्या समजणे. २. सामाजिक समस्यांबद्दल अन्य व्यक्तींशी चर्चा करणे.	३. सातत्याने नवीन शब्द गोळा करणे आणि त्यांची अर्थसह, 'आमचा शब्दसंग्रह' विकसित करण्यासाठी नोंद करणे.	३. गप्पा, संभाषणे, वाचन यांसारख्या उपक्रमांत उत्साहाने सहभागी होऊन श्रवण, भाषण तसेच वाचन शब्दसंपत्तीत वाढ करणे. ४. सातत्याने नवीन शब्द गोळा करणे आणि त्यांची अर्थसह, 'आमचा शब्दसंग्रह' विकसित करण्यासाठी नोंद करणे.
				१. वर्गमित्रांचे रीतिरिवाज, अनुभव, भावभावना समजून घेणे. २. कथा, कवितांमधील व्यक्तिरेखांच्या भावभावना समजणे.	१. साहित्यातील वर्णन केलेल्या समस्या समजणे. २. सामाजिक समस्यांबद्दल अन्य व्यक्तींशी चर्चा करणे.	१. अनुभव समजून घेणे. २. अन्य भाषांबद्दल आदर बाळगणे.	१. अन्य व्यक्तींच्या जीवनातील अनुभव समजून घेणे. २. अन्य भाषांबद्दल आदर बाळगणे.	१. गटात काम करताना सहकार्य वृत्ती जोपासणे. २. सामाजिक समस्यांबाबत आपली जबाबदारी समजणे.

क्षमता क्षेत्र	इयत्ता पहिली	इयत्ता दुसरी	इयत्ता तिसरी	इयत्ता चौथी	इयत्ता पाचवी	इयत्ता सहावी	इयत्ता सातवी	इयत्ता आठवी
७. साहित्य आस्वाद					१. पाठ्यपुस्तकाच्या आणि अपरिचित वाचनसाहित्याच्या वाचनाचा आनंद घेणे.	१. आनंद घेत कवितांचे वाचन करणे.		
८. स्व- अभिव्यक्ती						१. प्रकट वाचनातील समान अक्षरांच्या अथवा शब्दांच्या पुनरावृत्तीमुळे येणारी मजा अनुभवणे.	१. आवडलेली कथा, कविता, विनोद साभिनय सादर करणे.	१. आवडलेल्या कथा, कविता, विनोद वर्गात/ घरी/ परिसरात सादर करणे.

परिशिष्ट ब दृष्टिक्षेपात संबोधांची मांडणी

(सूचना : तेच संबोध पुढील टप्प्यात असतील तर → याखुणेने दाखविले आहेत.)

अध्ययन क्षेत्र		अध्ययन टप्पे			
भाषेचे अध्ययन	इयत्ता पहिली, दुसरी	इयत्ता तिसरी, चौथी	इयत्ता पाचवी, सहावी	इयत्ता सातवी, आठवी	
उपक्षेत्र	संबोधांचे विस्तारित रूप अथवा प्रकार				
१.१. श्रवण - भाषण	रीतिरिवाज	अभिवादन	→	→	विनंती सूचना
	भाषिक खेळ	सूचनांनुसार कृती	नादमय शब्द नावांच्या भेंड्या	अक्षराधारित	शब्दकोडी
	ध्वनी भेद	वस्तुंचा नाद व वस्तू साहचर्य, पशु, पक्षी व त्यांचे आवाज	शब्दांची नादमयता	परिसरातील ध्वनींची ओळख	नादमय शब्दांवर आधारित सादरीकरण
	गाणी/गीत	बडबडगाणी, अभिनयगीत नाद, लय सूरमयी गाणी	समूह, कृतियुक्त	देशभक्तीपर समूहगीते	→
	गोष्टी/कथा	चित्रकथा, बाहुलीनाट्य, चित्रमालिका	हावभावासाहित, चित्रमालिकेवर आधारित	कथाकथन (विविध विषयांवरील कथा)	पाठ्यपुस्तक व पुस्तकीवाचनातील आशयावर आधारित, आवडीचे कारण
	माहिती	स्वतःची माहिती, कुटुंबातील व्यक्ती	शाळा व शाळेतील व्यक्तींची माहिती	परिसराची माहिती	गाव/शहरातील प्रसिद्ध ठिकाणांची माहिती
	गप्पा	मित्रांशी	मित्र व घरातील व्यक्तींशी	परिसरातील व्यक्ती	अनुभव देवाण-घेवाण
	संवाद	व्यावसायिकांशी	→	→	देवाण घेवाण, प्रश्नोत्तरे शब्दसंपादन
	कथन		व्यावहारिक अनुभव, गोष्टी	→	विशेष अनुभव

भाषेचे अध्ययन	इयत्ता पहिली, दुसरी	इयत्ता तिसरी, चौथी	इयत्ता पाचवी, सहावी	इयत्ता सातवी, आठवी	
उपक्षेत्र	संबोध	संबोधाचे विस्तारित रूप अथवा प्रकार			
	विनोद	प्रासंगिक		श्राव्य व लिखित सूचना (सूचनांनुसार कृती)	
	सूचना	सलग सूचनांनुसार कृती	अनुभवावर आधारित	सार्वजनिक परिसरातील सूचना	
	भाषण				
	कविता			वस्तुस्थिती व कल्पनांवर आधारित	
	वर्णन			चित्रमालिकेतील चित्र वर्णन, गोष्ट तयार करणे. अनौपचारिक	
	उपक्रम	अभिवादन पद्धती			
	आकारभेद	पक्षी, पशू, वाहने यांची बिंदू चित्रे	आकृत्यांतील फरक मुळाक्षरे व स्वरचिन्हांवर आधारित	शब्दलेखन (दिलेल्या अक्षरांच्या मदतीने) वाक्यलेखन	
	शब्दओळख	मुलांची श्रवण-भाषण शब्दसंपत्ती, चित्रयुक्त शब्द, दृक्शब्द पट्ट्या वाक्यसाचे	नाणी, नोटा, संख्या, अंक, नाती यांची नावे परिचित शब्द	(स्वतःतयार केलेल्या शब्दांच्या आधारे) शब्दसंग्रह	शब्दसंग्रह शब्द जात व अर्थासहित आवडीचे शब्द
	वर्णन		चित्र व शब्दपट्ट्या चित्र, प्रसंगचित्र		
	मजकूर	परिचित शब्दांचा मजकूर	परिचित शब्दांचा तक्ता		

भाषेचे अध्ययन	इयत्ता पहिली, दुसरी	इयत्ता तिसरी, चौथी	इयत्ता पाचवी, सहावी	इयत्ता सातवी, आठवी
उपक्षेत्र	संबोधाचे विस्तारित रूप अथवा प्रकार			
संबोध				
तक्ता		अनुभव वर्णन →		
अक्षर		अक्षर आकार	अक्षर जुळणीतून नवीन शब्द	
कविता		प्रकटवाचन, अनुवाचन	सुलेखन	आशयावर आधारित कविता 'स्व' शब्द कल्पना व आशय
विनोद		प्रासंगिक विनोद →		
अनुलेखन			शब्द, वाक्ये	विराम चिन्हांनी युक्त अचूक लेखन
श्रुतलेखन				
मूकवाचन			पाठ्यपुस्तक व पाठ्यपुस्तकेतर साहित्य नादमय शब्दवाचन कथा, कविता, विनोद, कोडी इ. वाचनकार्ड	अंदाज कार्यकारणभाव शोधण्यासाठी वाचन
प्रकटवाचन			पाठ्यपुस्तक वाचन साहित्य प्रकार ओळख अक्षर, शब्द पुनरावृत्त युक्त	उच्चारण आरोह व अवरोह विरामचिन्हांसह वर्गासमोर प्रकटवाचन
कथा			स्पष्ट शब्दोच्चार व योग्य आवाज आकलन व शंका निरसन	कथेतील विषय, घटना, मुख्य पात्रे

भाषेचे अध्ययन	इयत्ता पहिली, दुसरी	इयत्ता तिसरी, चौथी	इयत्ता पाचवी, सहावी	इयत्ता सातवी, आठवी
उपक्षेत्र	संबोध	संबोधाचे विस्तारित रूप अथवा प्रकार		
२. भाषेच्या नियम व्यवस्थेचा परिचय	शब्दविचार मुळाक्षरे स्वरचिन्हे	उच्चारणानुसार शोध व वर्गीकरण		
	अक्षरावयव	समान अक्षरावयांचे वर्गीकरण		
	वाक्य	दर्शक सर्वनाम व क्रियापदांवर आधारित		
	जोडाक्षरयुक्त शब्द	योग्य उच्चारसह वाचन		
	विरामचिन्ह पूर्णविराम स्वल्पविराम प्रश्नचिन्ह शब्दांच्या नाम जाती सर्वनाम विशेषण क्रियापद काळ वचन		नादमय, विरुद्धार्थी संदर्भार्थ (परिचित शब्दांचे) लिंग विरामचिन्हांचा परिचय सामान्य नाम विशेष नाम उपयोग, अर्थ, व्याख्या	कार्ये व विविध रूपे कार्ये व विशेष रूपे कार्ये वर्तमान, भूतकाळ, भविष्यकाळ बोध
			व्याख्या एकवचन अनेकवचन	
	म्हणी व वाक्यप्रचार			अर्थशोधन व उपयोग

भाषेचे अध्ययन	इयत्ता पहिली, दुसरी	इयत्ता तिसरी, चौथी	इयत्ता पाचवी, सहावी	इयत्ता सातवी, आठवी
उपक्षेत्र ३. साहित्याचा आस्वाद ४. लेखी अभिव्यक्ती	संबोध	संबोधाचे विस्तारित रूप अथवा प्रकार		
	कविता	ताल सूर व लय	कल्पनासम्यता ताल, सूर, लय.	वस्तुस्थिती व कवी कल्पना →
	कथा, कविता, विनोद इ. सादरीकरण			आवडत्या विषयांवर आशय व कल्पनांची मौखिक अभिव्यक्ती पात्रस्वभावानुसार स्वशैलीत आणि साभिनय सादरीकरण स्व निवडीच्या साहित्य प्रकारचे सादरीकरण